

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2024.15.171-190>

УДК: 316 (330.45)

© Олександр Попович¹

ПРИНЦИПИ ВИРОБЛЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ЦИФРОВОЇ ПОЛІТИКИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

В статті визначенні та деталізовані принципи вироблення та реалізації спільної цифрової політики в Європейському Союзі, проаналізовано характер інтеграції цінностей та людиноцентризму у контексті цифрової політики ЄС, досліджена ідея цифрового суверенітету ЄС як безпекового фактору, що визначає якість цифрової політики Об'єднання. Доведено, що джерелом спільної цифрової політики Об'єднання є сукупність геополітичних, безпекових та економічних викликів, з якими стикається ЄС та які здатні трансформувати бачення його майбутнього через необхідність концептуалізації ідеї цифрового суверенітету без звернення до територіальності. Обґрунтовано, що цифровий суверенітет як один з принципів вироблення та реалізації спільної цифрової політики ЄС актуалізує не тільки традиційні нормативні та законодавчі аспекти циклу європейської публічної політики, а й привертає увагу до нормативного статусу цифрової інфраструктури та геополітичного контексту. Встановлено, що цифрове поле, як предмет політики ЄС, набуває ознак поля глобальної політики, в якому предмет політики має не тільки економічні характеристики, а й безпекові та ціннісні. Зміст та характер політичного дискурсу ЄС щодо цифрового суверенітету актуалізував переосмислення взаємодії політичної влади та цифрових технологій, що забезпечує вироблення структурованої та стратегічної цифрової політики ЄС, яка базується та реалізується в парадигмі людської гідності як базової цінності ЄС.

171

¹ Аспірант кафедри політології та державного управління факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, ОПН «Політологія», E-mail: popovych.oleksandr.s@chnu.edu.ua; <https://orcid.org/0009-0001-9076-5300>.

Ключові слова: цифрова політика, цифровий суверенітет, Європейський Союз, принципи вироблення політики, політичні інтереси, політична безпека.

Principles of Policymaking and Implementing Digital Policy in the European Union

The article defines and details the principles of policymaking and implementing a common digital policy in the European Union, analyzes the nature of the integration of values and humanism in the field of EU digital policy, and explores the idea of EU digital sovereignty as a security factor that determines the quality of the Union's digital policy. It is proven that the source of the Union's common digital policy is a set of geopolitical, security and economic challenges that the EU faces and which are capable of transforming the vision of its future due to the need to conceptualize the idea of digital sovereignty without resorting to territoriality. It is substantiated that digital sovereignty as one of the principles of developing and implementing a common

172 — *EU digital policy actualizes not only the traditional regulatory and legislative aspects of the European public policy cycle, but also draws attention to the regulatory status of digital infrastructure and the geopolitical context. It has been established that the digital field, as a subject of EU policy, is acquiring the features of the field of global politics, in which the subject of policy has not only economic characteristics, but also security and value characteristics. The content and nature of the EU political discourse on digital sovereignty has actualized the rethinking of the interaction of political power and digital technologies, which ensures the development of a structured and strategic EU digital policy, which is based and implemented in the paradigm of human dignity as a basic value of the EU.*

Keywords: digital policy, digital sovereignty, European Union, principles of policymaking, political interests, political security.

Постановка наукової проблеми. Політична суб'єктність Європейського Союзу та його амбіції в глобальному цифровому просторі актуалізували низку питань, подібних до тих, що дискутувалися під час створення сучасної політичної матриці Об'єднання, принципів демократичної підзвітності та легітимності, визначення його масштабів та геополітичних функцій, моделі суб'єктність в системі міжнародних відносин та сфер спільної для держав-членів політики ЄС. Саме ці питання постали ядром політичного дискурсу під час

розробки рамкових документів цифрової політики ЄС в період між прийняттям Директиви про електронну комерцію (EUR-Lex, 2000) та (EUR-Lex, 2022a) і Закону про цифрові ринки (EUR-Lex, 2022). Попри повсюдне поширення цифрових технологій, розуміння сутності цифрової політики та її наслідків є складним завданням як для політичної наук, так і політичної практики. Цифрова політика не обмежується цифровізацією – інтеграцією цифрових алгоритмів в різні сфери функціонування сучасних суспільств, вона здатна змінити характер політичних відносин та геополітичної взаємодії. Тому, вивчення принципів вироблення та реалізації цифрової політики, зокрема і в Європейському Союзі, є актуальним завданням сучасної політичної науки.

Аналіз результатів наукових досліджень. На сьогодні в політичній науці сформувався комплекс наукових досліджень, в яких вивчаються проблеми цифрової політики (Haydu, 2010; Mărcuț 2020; Rouvroy, 2009; Rotar, 2022), цифрових технологій (Brattberg, 2020; Steiger, 2022; Rotar, 2021; Rotar, 2023a), цифрового суверенітету (Bellamy, 2005; Keohane, 2002; Martins, 2022; Pohle, 2020; Roberts, 2021; Rotar, 2023), цифрових цінностей (Borrell, 2020; Moravcsik, 1998; Øhrgaard, 2018; Vardanyan, 2019). Водночас, формування сукупності принципів вироблення та реалізації цифрової політики, в яких відображена вся варіативність чинників, процесів та наслідків цифровізації економічного та політичного просторів ЄС, залишається перспективним напрямком наукових досліджень.

Метою даної статті є визначення і деталізація принципів вироблення та реалізації спільної цифрової політики в Європейському Союзі. Для досягнення мети, необхідно вирішити низку дослідницьких завдань: по-перше, визначити особливості формування принципів цифрової політики ЄС; по-друге, проаналізувати характер інтеграції цінностей та людиноцентризму в поле цифрової політики ЄС; по-третє, дослідити ідею цифрового суверенітету ЄС як безпекового фактору, що визначає якість цифрової політики Об'єднання.

Методологія дослідження. У вивченні принципів вироблення та реалізації цифрової політики в ЄС доречно опиратися на конвергенцію низки методологічних позицій, сформованих в сучасній політичній науці. Зокрема, це методологічна позиція М. Хоулетта, який позиціонує процес еволюції політики через її темпоральний характер, що деталізується в категоріях детермінації та залежності змісту політи-

ки від сукупності факторів (прогнозованих та випадкових), і на етапі вироблення, і на етапі реалізації (Howlett, 2009:242). Саме сукупність факторів визначають послідовність політичних кроків суб'єктів політики у виробленні тієї чи іншої політики. Важливою для нашого дослідження є й методологічна позиція Дж. Хейду, який обґрунтував необхідність фокусування дослідницької уваги у вивченні принципів вироблення спільної політики ЄС на «відстеженні процесів» (Haydu, 2010:34), що дозволяє означити траєкторію даного процесу (деліберація та прийняття рішень), коло його суб'єктів (політичні інституту ЄС та держав-членів) та причинно-наслідкові виміри темпорального розгортання динаміки реалізації політики (механізми, інструменти та практики національного й наднаціонального рівнів). Застосування методологічного принципу моделі відстеження процесів дозволяє прогнозувати чинники оновлення політики та зміни її траєкторії (Howlett 2009).

174

Виклад результатів дослідження. З посиленням інтенсивності цифрових трансформацій та зростанням впливу наслідків цифровізації на ресурсні характеристики суб'єктів міжнародних відносин, на рівні ЄС та його держав-членів сформувалося розуміння важливості вироблення та реалізації спільної результативної та ефективної цифрової політики. Одним з перших нормативних документів ЄС, за допомогою якого запроваджувалося регулювання цифрового простору Об'єднання, стала Директива про електронну комерцію (EUR-Lex, 2000). Але вперше інтерес Єврокомісії до вироблення принципів регулювання цієї сфери був проявлений в офіційному повідомленні «Європейська ініціатива в електронній комерції» (EUR-Lex, 1997), в якому визначалися чотири основні вектори вироблення політики ЄС, щодо яких варто концентрувати ресурси. По-перше, це широкий доступ до інфраструктури (прості та безпечні технології й відповідні мережі), продуктів і послуг, необхідних для здійснення електронної торгівлі, що потребує лібералізації системи наявних комунікацій та досягнення широкого консенсусу щодо стандартів і сумісності електронних систем для ведення бізнесу. По-друге, це створення сприятливої нормативно-правової бази для електронної торгівлі в ЄС, що заохочуватиме бізнес інвестувати в продукти, послуги та інфраструктуру електронної комерції. По-третє, це створення та підживлення сприятливого бізнес-середовища для електронної комерції шляхом актуалізації відповідних навичок та належного рівня обізнаності як

в середовищі бізнесу, так і в середовищі споживачів. Зауважимо, що цифровізація середовища споживачів мала здійснюватися через лідерство ЄС в навчальних, інформаційних та демонстраційних проєктах. По-четверте, це стимулювання створення на глобальному рівні нормативно-правової бази цифрових трансформацій, узгодженої і сумісної з європейською.

Початком реалізації цих ініціатив та внутрішньо-європейського діалогу з питань регулювання цифрового простору варто вважати конференцію міністрів за головування уряду Німеччини «Глобальні інформаційні мережі: реалізація потенціалу» (липень 1997 р.) та ініційовану Єврокомісією конференцію «Побудова глобального інформаційного суспільства для 21-го століття» (жовтень 1997 р.). На нашу думку, проведення конференцій у формі політичного дискурсу дозволило європейському політикуму в подальшому сконцентрувати увагу на необхідності вироблення спільної цифрової політики щодо: створення функціональної інфраструктури цифрових трансформацій, регулювання цифрового простору, посилення компетенції в галузі цифрових технологій, стандартизації, координації та впровадження цифрових інновацій (EUR-Lex, 1999). Попри те, що вектор дискурсу спрямовував на пошук механізму та інструментів координації зусиль держав-членів ЄС з метою кращого використання нових можливостей у сфері електронної комерції, вперше було означене, хоча змістовно і не наповнене, проблемне поле цифрового суверенітету Об'єднання (Ротар, 2023).

Важливим кроком у виробленні європейських принципів цифрової політики став «Цифровий порядок денний для Європи», ініційований Єврокомісією в травні 2010 р. (European Commission, 2010), Цей програмний документ об'єднав сім ініціатив, що визначили стратегічні пріоритети ЄС в забезпеченні сталого зростання до 2020 р. Попри те, що в назві Цифрового порядку було застосовано категорію цифровий, його зміст та структура розкривалися через позиціонування інформаційних та комунікаційних (а не цифрових) технологій як ключових факторів сталого розвитку європейської економіки та її здатності вирішувати основні суспільні виклики. На нашу думку, основною перевагою Цифрового порядку денного, стало означення найбільш суттєвих перешкод, з якими стикається ЄС, плануючи розгортання політики цифрового розвитку на принципах проактивної стратегії: (1) фрагментарність цифрового ринку ЄС; (2) недостатня

сумісність цифрових інструментів держав-членів ЄС; (3) поширення кіберзлочинності та низька довіра до цифрових мереж через ризики недостатнього захисту інформації, що зберігається та циркулює у цифровому форматі; (4) відсутність достатніх інвестицій в розвиток інформаційних та комунікаційних мереж; (5) недостатня кількість наукових проєктів та інноваційних ідей; (5) недостатній рівень цифрової грамотності та компетенцій серед громадян ЄС; (6) нові інструменти у вирішенні суспільно-політичних проблем (European Commission, 2010).

176 — Попри наявність Цифрового порядку денного та тривале розгортання процесів електронного урядування та електронної комерції на території Об'єднання, держави-члени ЄС не мали спільної нормативно-правової бази у цих сферах, що вказує на фрагментарний характер відповідної політики (Mărcuț, 2017). З початком цифрових трансформацій відсутність спільної нормативно-правової бази щодо електронних інструментів впливу на соціально-економічні та політичні процеси, було оцінене як стримуючий фактор економічного зростання ЄС в умовах поширення та ствердження цифрових інструментів впливу. Тому, починаючи від 2015 р. одним з політичних пріоритетів Єврокомісії стає створення спільного цифрового ринку ЄС. Саме тоді президент Єврокомісії Ж.-К. Юнкер офіційно заявив, що «посилення використання цифрових технологій та онлайн-послуг має стати горизонтальною політикою, що охоплює всі сектори економіки та державного сектору» (European Commission, 2015), наголошуючи, таким чином, на необхідності гармонізації спільної політики ЄС в цифровому просторі.

Того ж року ці ідеї були інтегровані до спільної європейської політики у форматі Стратегії спільного цифрового ринку (зауважимо, що прогнозувався прибуток від її реалізації оцінювався в 739 млрд. євро, що еквівалентне зростанню ВВП ЄС на 4 %), в якому купівля та продаж товарів здійснюватиметься за допомогою цифрових інструментів: «Дані повинні мати можливість вільно переміщуватися між територіями, через кордони та в межах єдиного простору даних. У Європі потік даних та доступ до них часто стримуються локальними правилами або іншими технічними та правовими бар'єрами. Якщо ми хочемо, щоб наша економіка даних забезпечувала економічне зростання та робочі місця, дані потрібно використовувати. Але для того, щоб їх використовували, вони повинні бути доступними і про-

аналізованими. Щоб максимально ефективно використовувати можливість даних, нам потрібен узгоджений загальноєвропейський підхід, що спирається на суворі правила ЄС щодо захисту персональних даних та конфіденційності» (Eyes on Europe, 2017).

Правове врегулювання питання захисту персональних даних було здійснене в травні 2016 р., коли був прийнятий «Загальний регламент про захист даних» (EUR-Lex, 2016), спрямований на посилення захисту персональних даних фізичних осіб в процесі обробки та вільного переміщення цифрових даних та формування системи норм використання цифрових даних для держав-членів ЄС. В разі уповільнення або намагання уникнути юридичними особами відповідних «технічних та організаційних заходів для забезпечення конфіденційності, цілісності, доступності та стійкості систем обробки та послуг» (Directorate-General for Communication, 2024), може накладатися штраф в розмірі до 20 млн. євро або 4 % від загального річного обороту (IT Governance Privacy Team, 2016). Принциповою особливістю даного європейського документу було те, що він поширював політику захисту персональних даних у цифровому форматі не тільки на юридичних осіб, зареєстрованих на території ЄС, а й на будь-яку організацію, зареєстровану в будь-якій державі, яка здійснює обробку персональних даних громадян ЄС.

Отже, сукупність принципів вироблення та реалізації цифрової політики в ЄС мала відповідати загальній логіці процесу політичної інтеграції як процесу, «за допомогою якого політичних акторів, що функціонують в різних національних умовах, переконують змінити свою лояльність, очікування та політичну діяльність у бік нового та більшого центру, чий інститут мають або вимагають юрисдикції над уже існуючими національними державами» (Haas, 1958:522). Тобто, в процесі вироблення спільної цифрової політики ЄС має відбутися модернізація спільних інтересів держав-членів у форматі зближення їх інтересів з метою досягнення спільного блага, навіть, якщо національні уряди не повною мірою погоджуються з цифровою політикою Об'єднання. Основою процесу зближення інтересів в процесі вироблення спільної політики ЄС є принцип залучення як готовність поступитися короткостроковими інтересами держави-члена ЄС для досягнення стратегічних інтересів ЄС у довгостроковій перспективі (Øhrgaard, 2018:32–34).

Особливістю дотримання принципу модернізації інтересів держав-членів ЄС в процесі вироблення та реалізації цифрової політики є те, що її предметом є не тільки цифрові інтереси чи цифровий суверенітет членів Об'єднання, але й визначення меж цифрового простору як поля, в якому євроінтеграційні процеси можуть набувати нової логіки через переосмислення взаємозалежності між інтеграційними процесами та інформаційними технологіями. Саме динамічність цифрового поля пояснює, на думку М. Меркуц те, що «Європейський Союз переживає процес регіональної інтеграції, який за останнє десятиліття перейшов у цифровий простір» (Mărcuț, 2020:6).

178

На сьогодні особливості європейського цифрового поступу визначені Єврокомісією в базовому документі розгортання цифрових трансформацій в Європейському Союзі – «Цифровому компасі до 2030 року» (EUR-Lex, 2021). Привертає увагу, що цей документ, насамперед, апелює до спільних цінностей європейської спільноти, зокрема, солідарності та процвітання, в контексті пошуку відповідних засобів розширення цифрових прав та можливостей громадян ЄС: «настав час для Європейського Союзу чітко визначити, як його цінності та основоположні права повинні застосовуватися в онлайн-світі» (EUR-Lex, 2023). Відтак, цифровізація та відповідний процес цифрових трансформацій постають як потенційний вектор розширення прав і свобод (EUR-Lex, 2021).

Концептуалізація політичних прав і свобод в умовах цифрових трансформацій в ЄС, загалом, та більшості держав-членів Об'єднання здійснюється в рамках концепту гідності. Зокрема, в Європейській декларації цифрових прав та принципів цифрового десятиліття зафіксовано, що цифрові трансформації «ставлять людей та права людини в центр» (EUR-Lex, 2023) в процесі їх концептуалізації та практичного застосування, а в італійській Декларації прав в Інтернеті гідність позиціонується як основоположний елемент цифрових прав (Italy Chamber of Deputies. Committee on Internet Rights and Duties 2023). Гідність, як основний принцип дотримання фундаментальних прав людини під час розгортання цифрових трансформацій в ЄС відображена в GDPR (EUR-Lex, 2016), Законі про цифрові послуги (EUR-Lex, 2022), eIDAS (EUR-Lex, 2014) та Законі про штучний інтелект (EUR-Lex, 2024).

Законом про цифрові послуги були визначені правила повідомлення про вчинення дій щодо видалення та блокування доступу

до незаконних предметів або інформації без перешкодження свободі вираження поглядів або свободі інформації на території ЄС, що спрямовувалися на захист основоположних прав і свобод, включаючи людську гідність (EUR-Lex, 2022). Закон прописав вимоги до оцінювання системних ризиків, створюваних дизайном або послугами онлайн-платформ та пошуковими системами на території ЄС. Ці ризики, насамперед, пов'язані з потенційним негативним впливом на людську гідність, спричиненим гендерно зумовленим насильством, порушенням прав неповнолітніх, фізичним та психологічним тиском (EUR-Lex, 2022).

Відповідно, Європейський Закон про штучний інтелект вже розроблявся з оперттям на етичні принципи, розроблені Групою експертів високого рівня зі штучного інтелекту. Серед іншого, у цьому законодавчому акті наголошено на важливості людської суб'єктності та необхідності створення правової системи контролю за дотриманням людської гідності та особистісної автономії в цифровій системі людини (громадянин ЄС) – штучний інтелект (EUR-Lex, 2024). Важливим для формування принципів вироблення та реалізації спільної європейської цифрової політики є те, що Законом про штучний інтелект цілеспрямовано заборонялася будь-яка політична та інша суспільно-значима практика, що суперечить чи потенційно може суперечити цінностям ЄС, які закріплені в Хартії основних прав Європейського Союзу. Зауважимо, що можливість порушення будь-яких основоположних прав, включаючи людську гідність, відповідно до аналізованого Закону, класифікувалося як ризик (над)високого ступеня.

Значення нормативно-правових принципів дотримання людської гідності в умовах цифрових трансформацій посилюється в європейському просторі сформованими науковими дискурсами гідності (Dupré, 2016:21ff), які в умовах цифрових змін артикулюють значення та важливість увиразнення рівності, політичних основ легітимності та небезпек дегуманізації соціокультурного і політичного полів ЄС. Одним з перших про небезпеки дегуманізації політичного поля ЄС під впливом цифрових трансформацій висловився Європейський інспектор із захисту даних, наголошуючи, що гідність в умовах цифрового впливу, наприклад, на систему агрегування політичних інтересів, може порушуватися об'єктивацією, «коли до людини ставляться як до інструменту, що служить для досягнення чийхось цілей» (European Data Protection Supervisor, 2015). Особливої важливості ця

теза набуває в контексті вироблення європейської політики захисту даних та пошуку балансу між необхідністю розкриття більшого, ніж раніше, обсягу особистої інформації та усталеним поняттям свобода інформованої згоди (European Data Protection Supervisor, 2015). Не випадково, в ЄС, та й в Україні, насамперед, здійснювалося правове регулювання цифрової торгівлі та цифрової комерції, оскільки цифрові трансформації економічного простору комерціалізували персональні дані та сформували суспільне сприйняття людей як власників даних переважно в статусах споживачів та користувачів (Rouvroy, 2009:11–13), витісняючи статус громадянина та пов'язані з ним політично значимі ролі. Саме тому, європейським Законом про штучний інтелект заборонені практики, які потенційно можуть спричинити зниження здатності людини приймати обґрунтовані рішення під впливом маніпулятивних технологій, у яких може бути доведена цифрова природа.

180

Разом з тим, досить активною є критика офіційного цифрового дискурсу ЄС в тому, що він наділяє спільні політичні цінності держав-членів другорядним статусом, порівняно з цінностями комерційного та регуляторного прагматизму, покладених в основу економічної політики Об'єднання: по-перше, General Data Protection Regulation критикують за те, що в процесі застосування він стає схожим більшою мірою на інструмент «регулювання ринку, ніж на ставлення до приватності як до фундаментального права» (Vardanyan, 2022:159); по-друге, будучи лідером регулювання процесів цифровізації, ЄС експортує свої цифрові цінності, створюючи ефект Брюсселя (Brattberg, 2020:xiv), зміст якого розгортається через здатність регулятивних інститутів ЄС створювати в односторонньому порядку та експортувати регуляторні режими, спрямовані на домінування європейських інтересів у двосторонніх відносинах Об'єднання з іншими суб'єктами міжнародних відносин: він «повинен просувати Декларацію у своїх відносинах з іншими міжнародними організаціями та третіми країнами з амбіціями, щоб ці принципи слугували натхненням для міжнародних партнерів в політичному управлінні цифровою трансформацією» (EUR-Lex, 2023). Визнаючи право та претензії ЄС на демократичну легітимність, одночасно, інші суб'єкти міжнародних відносин (зокрема, подекуди, і держав-члени як національні суб'єкти міжнародних відносин), ставлять питання про те, а чи може існувати принципово уніфікований регуляторний підхід до

цифровізації, який може експортується в алгоритмічному форматі? На нашу думку, ефект Брюсселя слід приймати та толерувати, оскільки існування будь-яких формалізованих правил краще для прогнозованості політики, ніж їх відсутність та через те, що він має ціннісну природу, апелюючи, зокрема і до потреби дотримання принципу гідності людини в цифровому полі. У такому вимірі, осмислення гідності в умовах цифрових трансформацій має пов'язуватися з ідеєю цифрової рівності як рівності в дотриманні цифрових прав громадян ЄС через подолання (зменшення) цифрового розриву (Dupré, 2016). Зауважимо, що Європейський суд з прав людини в своїх правозастосовних практиках опирається на нерозривність рівності як європейської цінності, цифрових прав громадян ЄС та людської гідності як принципу функціонування Об'єднання. Відповідно, ця європейська інституція через свої рішення здатна виконувати та виконує функцію протидії масштабуванню збору даних, який по-перше, може порушувати баланс взаємодії між громадянином та державною; по-друге, уможлиблювати привласнення та перепрофілювання наборів персональних даних для досягнення нелегальних та нелегітимних цілей інституціолізованими суб'єктами влади.

Формування принципів вироблення та реалізації цифрової політики в ЄС тісно пов'язане з необхідністю деталізації рамок такого поняття як цифровий суверенітет Європейського Союзу. З початком лідерства в Єврокомісії Урсули фон дер Ляен (2019 р.) цифрові технології посіли одне з надважливих місць в системі інструментів політичного управління в ЄС, наприклад, під час розгортання деліберативних практик дискурсу майбутнього європейської демократії (Ротар, 2023а). В основі багатьох ініціатив лежить поняття цифрового суверенітету, який в офіційному дискурсі Єврокомісії означається як технологічний суверенітет та позиціонується як політичний інструмент: по-перше, розгортання цифрових трансформацій в ЄС задля забезпечення його економічного розвитку; по-друге, досягнення лідерських позицій ЄС у системі міжнародних відносин; по-третє, зменшення технологічної залежності від інших держав. Таким чином, цифровий суверенітет набуває в ЄС форми європейської стратегічної автономії (Borrell, 2020; Michel, 2021) в геополітичному просторі, живлення якої має відбуватися через створення власної (незалежної) цифрової інфраструктури Об'єднання, що забезпечить інституційну стійкість та політичну суб'єктність.

Акцентування уваги на технологічних характеристиках цифрового суверенітету ЄС не випадкове, оскільки традиційно, концепція суверенітету є основою наукових дискусій про природу та принципи розгортання європейської інтеграції: Р. Кеохейн означив суверенітет держав-членів ЄС як «спільний бізнес» (Keohane, 2002:744), А. Моравчик – як «об'єднаний» (Moravcsik, 1998:67), В. Воллес – як «спільний» (Wallace, 1999:513), Р. Белламі та Д. Кастільоне як «множинний» та «змішаний» (Bellamy, 2005:301) Відтак, в разі, якщо поле цифрового суверенітету ЄС опиратиметься на традиційні визначення державного суверенітету, то воно «звучатиме як оксюморон» (Pohle, 2020:7). Привертає увагу, що навіть попри наголос на технологічному вимірі цифрового суверенітету ЄС, відповідей на питання про те, як і в якому напрямі нематеріальний і безмежний характер цифрового поля може трансформувати суверенітет як політичний інструмент в системі міжнародних відносин, до сьогодні не знайдено. Для більшості європейських дослідників цифрового суверенітету ЄС, цей наратив не є модною ідеєю, якій бракує політичного змісту чи трансформаційної сили, навпаки, вони доводять, що цифровий суверенітет в умовах геополітичної турбулентності формує нову уяву про європейську безпеку, яка, в свою чергу, трансформує зміст поняття суверенітет (Martins, 2022). На нашу думку, взаємозв'язок між архітектурою європейської безпеки та цифровим суверенітетом ЄС артикулює два важливі питання, що безпосередньо пов'язані з унормуванням системи принципів вироблення та реалізації цифрової політики ЄС: по-перше, це питання суверенітету над цифровими технологіями, тобто політичної влади та контролю над цифровими інструментами та цифровою інфраструктурою, що має глобальний характер; по-друге, це питання дотримання суверенітету за допомогою цифрових технологій. Зауважимо, що політичний дискурс цифрового суверенітету є характерним для і для США, Китаю та росії. Наприклад, в Китаї, так як і в росії, дискурс цифрового суверенітету розгортається в контексті політичної доцільності розглядати цифровий суверенітет як еквівалент територіального суверенітету (Jiang, 2010).

Для ЄС розгортання політичного дискурсу цифрового суверенітету пов'язано з ініціативами Німеччини та Франції, щодо нових (цифрових) вимірів національної безпеки, здатності національної держави-члена ЄС регулювати цифрове самовизначення, забезпечити

економічну та технологічну конкурентоспроможність, здійснювати ефективний захист національної IT-інфраструктури від зовнішнього втручання, забезпечити розвиток технологій контрспостереження, зменшити потік цифрових даних за межі ЄС та технологічну залежність від країн, що не є членами ЄС (Pohle, 2020). Результатом цього дискурсу стало визнання та обґрунтування необхідності регулювання цифрового суверенітету не на рівні держав-членів, а на рівні ЄС, що означалося як єдиний шлях до досягнення справжнього цифрового суверенітету Об'єднання («кібербезпека є стовпом європейського суверенітету на майбутнє» (European Commission, 2020). Зокрема, в 2013 р. Міністр культури Франції К. Морен-Десайлі стверджувала, що якщо ЄС не діятиме для захисту свого цифрового суверенітету, то невдовзі Франція та ЄС набудуть статусу «колонії цифрового світу» (Morin-Desailly, 2013), а Міністр внутрішніх справ Німеччини Т. де Мезьєр зауважував, що досягнення безпеки та забезпечення реалізації економічної стратегії Німеччини, можливо тільки через провадження спільної політики ЄС, включаючи й політику формування поля цифрового суверенітету (Steiger, 2017).

Розгортання дискурсу цифрового суверенітету ЄС пов'язано, на нашу думку і з встановленими фактами зовнішнього втручання у виборчі процеси засобами російської політики дезінформування (Ротар, 2021), починаючи від 2014 р. Занепокоєння захистом конфіденційності персональних даних громадян ЄС, як одного з принципів вироблення та реалізації цифрової політики, стало очевидним після рішення Суду ЄС про визнання недійсною Угоди про захист даних між ЄС та США, яке було прийнято за скаргою громадянина ЄС на те, що передача його персональних даних з ірландської дочірньої компанії мережі Facebook на локальні сервери в США порушує його права, оскільки США не гарантували їх належного захисту (EUR-Lex, 2015a). На нашу думку, це рішення Суду, по-перше, опосередковано стосується й проблеми змісту цифрового суверенітету ЄС, оскільки воно визнає важливість захисту даних громадян ЄС від іноземного контролю, зокрема, і через те, що інші країни можуть не поділяти цінностей ЄС; по-друге, чітко вказує на зв'язок між цифровим суверенітетом ЄС та європейськими цінностями, що є основою цифрової політики Об'єднання, який промовисто відображений в офіційній позиції тогочасної заступниці Голови Єврокомісії з питань юстиції, фундаментальних прав і громадянства В. Редінг: «Ми можемо вико-

ристовувати наш європейський суверенітет, щоб встановити золоті стандарти цифрової епохи у сфері захисту даних та за її межами. Це [...] сформує світ, який ми передаємо нашим дітям. Я хочу, щоб це був світ, де європейські цінності та рішення все ще мають значення» (Reding, 2016:10).

Формулюючи завдання Єврокомісії на 2019–2024 рр., У. фон дер Ляєн заявила, що «Європа має очолити перехід до [...] нового цифрового світу шляхом досягнення технологічного та цифрового суверенітету» (Von Der Leyen, 2019). Таке формулювання вказує на розмежування цифрового суверенітету та технологічного суверенітету, але згодом ідея технологічного суверенітету стала ознакою цифрового суверенітету ЄС – стратегії, що мала забезпечити для ЄС досягнення економічного та промислового розвитку, захист даних громадян ЄС, гарантії основних прав ЄС: «Європа повинна зміцнювати цифровий суверенітет, щоб ефективно реагувати на майбутні виклики, гарантувати засоби до існування та забезпечувати безпеку своїх громадян» (German Presidency of the Council of the European Union, 2020).

184

— Фактично цифровий суверенітет став позиціонуватися як інструмент захисту ідеї євроінтеграції (European Council, 2021) та принцип вироблення цифрової політики Об'єднання, Хоча, на думку Г. Робертса, дискурс цифрового суверенітету ЄС є досить розпливчастим та недостатньо координованим на рівні політичних інститутів ЄС (Roberts, 2021), відтак, концептуалізації ідеї цифрового суверенітету в його технологічному, а не територіальному вимірі, як сукупності правового та політичного інструментарію, ще не здійснено.

З початком масштабної російської агресії проти України, в політичних документах ЄС цифровий суверенітет ЄС означається як джерело для вироблення цифрової політики в ЄС за низкою напрямів, серед яких пріоритетними є: посилення незалежності від цифрової інфраструктури, що створена та розташована за межами ЄС, особливо, якщо держава-власник не поділяє цінностей ЄС; посилення захисту даних громадян ЄС через забезпечення дотримання національного законодавства та законодавства ЄС; відновлення конкурентоспроможності та зростання технологічних компаній, що базуються в ЄС; посилення здатності ЄС розробляти цифрові технології, які повністю ґрунтуються на нормах та цінностях ЄС; розгортання системи протидії кіберзагрозам та дезінформації, спрямованої на демократичні політичні інститути та інституції ЄС.

Висновки. Таким чином, визначення і деталізація принципів вироблення та реалізації спільної цифрової політики в Європейському Союзі дозволяють зробити висновок про те, що джерелом спільної цифрової політики Об'єднання є сукупність геополітичних, безпекових та економічних викликів, з якими стикається ЄС та які здатні трансформувати бачення його майбутнього через необхідність концептуалізації ідеї цифрового суверенітету без звернення до територіальності. Цифровий суверенітет як один з принципів вироблення та реалізації спільної цифрової політики ЄС актуалізує не тільки традиційні нормативні та законодавчі аспекти циклу європейської публічної політики, а й привертає увагу до нормативного статусу цифрової інфраструктури та геополітичного контексту. Відповідно, цифрове поле як предмет політики ЄС набуває ознак поля глобальної політики, в якому предмет політики має не тільки економічні характеристики, а й безпекові та ціннісні. Зміст та характер політичного дискурсу ЄС щодо цифрового суверенітету актуалізував необхідність переосмислення взаємодії політичної влади та цифрових технологій, що забезпечить вироблення структурованої та стратегічної цифрової політики ЄС, яка базується та реалізується в парадигмі людської гідності як базової цінності ЄС.

References:

1. Bellamy, R., Castiglione, D. 2005. Building the Union: the nature of sovereignty in the political architecture of Europe. In: D. Karmis, W. Norman (eds.). Theories of federalism: a reader. New York: Palgrave Macmillan US:293–310.
2. Borrell, J. 2020. Why European strategic autonomy matters. European External Action Service. HR/VP blog. URL: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/89865/why-european-strategic-autonomy-matters_en.
3. Brattberg, E., Rugova, V., Csernaton R. 2020. Europe and AI: Leading, Lagging Behind, or Carving Its Own Way? Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace.
4. Directorate-General for Communication. 2024. Data Protection in the EU. URL: https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/data-protection/data-protection-eu_en
5. Dupré, C. 2016. The Age of Dignity: Human Rights and Constitutionalism in Europe. London: Bloomsbury.

6. EUR-Lex. 1997. A European Initiative in Electronic Commerce. ACT. Commission communication of 18 April 1997: A European Initiative in the sector of Electronic Commerce [COM (97)157 final – Not published in the Official Journal]. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/european-initiative-on-electronic-commerce.html?fromSummary=31>

7. EUR-Lex. 1999. Proposal for a European Parliament and Council Directive on certain legal aspects of electronic commerce in the internal market. COM/98/0586 final – COD 98/0325. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:51999PC0427&from=EN>

8. EUR-Lex. 2000. Document 32000L0031. Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market ('Directive on electronic commerce'). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32000L0031>

186 — 9. EUR-Lex. 2014. Document 32014R0910. Regulation (EU) No 910/2014 of the European Parliament and of the Council of 23 July 2014 on electronic identification and trust services for electronic transactions in the internal market and repealing Directive 1999/93/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0910>

10. EUR-Lex. 2015. Document 52015DC0192. Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. A Digital Single Market Strategy for Europe. COM/2015/0192 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52015DC0192>

11. EUR-Lex. 2015a. Document 62014CJ0362. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 6 October 2015. Maximillian Schrems v Data Protection Commissioner. Request for a preliminary ruling from the High Court (Ireland). Reference for a preliminary ruling – Personal data – Protection of individuals with regard to the processing of such data – Charter of Fundamental Rights of the European Union – Articles 7, 8 and 47 – Directive 95/46/EC – Articles 25 and 28 – Transfer of personal data to third countries – Decision 2000/520/EC – Transfer of personal data to the United States – Inadequate level of protection – Validity – Complaint by an individual whose data has been transferred from the European Union to the United States – Powers of the national supervisory authorities. Case C-362/14. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A62014CJ0362>

12. EUR-Lex. 2016. Document 32016R0679. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679>

13. EUR-Lex. 2021. Document 52021DC0118. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. 2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade. COM/2021/118 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0118>

14. EUR-Lex. 2022. Document 32022R1925. Regulation (EU) 2022/1925 of the European Parliament and of the Council of 14 September 2022 on contestable and fair markets in the digital sector and amending Directives (EU) 2019/1937 and (EU) 2020/1828 (Digital Markets Act). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022R1925&qid=1739026166619>

15. EUR-Lex. 2022a. Document 32022R2065. Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022R2065&qid=1739025926085>

16. EUR-Lex. 2023. Document 32023C0123(01). European Declaration on Digital Rights and Principles for the Digital Decade 2023/C 23/01. PUB/2023/89. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32023C0123\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32023C0123(01))

17. EUR-Lex. 2024. Document 32024R1689. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401689&qid=1739096485259

18. European Commission. 2010. Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of the Regions.

A Digital Agenda for Europe. Brussels, 19.5.2010 COM (2010)245 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriService/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FIN:EN:PDF>

19. European Commission. 2020. Cybersecurity – our digital anchor. Brussels: EU Science Hub. URL: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC121051>

20. European Council. 2021. European Council Meeting Conclusions. EUCO 17/21. Brussels, 22 October 2021. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/52622/20211022-euco-conclusions-en.pdf>

21. European Data Protection Supervisor. 2015. “Towards a New Digital Ethics: Data, Dignity and Technology.” Opinion. 4. URL: https://www.edps.europa.eu/sites/default/files/publication/15-09-11_data_ethics_en.pdf

22. Eyes on Europe. 2017. The European Digital Single Market. URL: <https://www.eyes-on-europe.eu/the-european-digital-single-market/>

188 — 23. German Presidency of the Council of the European Union. 2020. Expanding the EU’s digital sovereignty. URL: <https://www.eu2020.de/eu2020-en/eu-digitalisation-technology-sovereignty-2352828>

24. Haas, E. B. 1958. The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces 1950–1957. London: Stevens and Sons.

25. Haydu, J. 2010. “Reversals of fortune: path dependency, problem solving, and temporal cases”. *Theory and Society*. 39(1):25–48.

26. Howlett, M. 2009. “Process Sequencing Policy Dynamics: Beyond Homeostasis and Path Dependency”. *Journal of Public Policy*. 29(3):241–262.

27. IT Governance Privacy Team. 2016. *Eu General Data Protection Regulation: An Implementation and Compliance Guide Fourth Edition*. Cambridgeshire: IT Governance Publishing Ltd.

28. Italy Chamber of Deputies. Committee on Internet Rights and Duties. 2023. “Declaration of Internet Rights.” URL: https://www.camera.it/application/xmanager/projects/leg17/commissione_internet/testo_definitivo_inglese.pdf

29. Jiang, M. 2010. “Authoritarian informationalism: China’s approach to internet sovereignty”. *SAIS review of international affairs*. 30:71–89.

30. Keohane, R. O. 2002. “Ironies of sovereignty: the European Union and the United States”. *JCMS: journal of common market studies*. 40:743–765.

31. Mărcuț, M. 2020. The Governance of Digital Policies: Towards a New Competence in the European Union. Palgrave Pivot.

32. Martins, O. B., Liden, K., Jumbert, M. G., 2022. “Border security and the digitalization of sovereignty: insights from EU borderwork”. *European security*. 31(3):475–494.

33. Michel, C. 2021. Digital sovereignty is central to European strategic autonomy – Speech by President Charles Michel at “Masters of digital 2021” online event 3 February 2021. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/02/03/speech-by-president-charles-michel-at-the-digitaleurope-masters-of-digital-online-event/>

34. Moravcsik, A. 1998. The choice for Europe. Social purpose and state power from Messina to Maastricht. London: Routledge.

35. Morin-Desailly, C. 2013. L’Union européenne, colonie du monde numérique? Rapport d’information n° 443 (2012–2013), déposé le 20 mars 2013. URL: https://www.senat.fr/rap/r12-443/r12-443_mono.html

36. Øhrgaard, J. C. 2018. International Relations or European Integration. In: Tonra, B., Christiansen, T. (eds.). *Rethinking European Union Foreign Policy*. Manchester University Press:26–44.

189

37. Pohle, J. 2020. Digital sovereignty. A new key concept of digital policy in Germany and Europe. Berlin: Konrad-Adenauer-Stiftung.

38. Pohle, J., Thiel, T., 2020. “Digital sovereignty”. *Internet policy review*. 9:1–19.

39. Reding, V. 2016. Digital sovereignty: Europe at a crossroads. European investment bank institute. URL: <https://institute.eib.org/wp-content/uploads/2016/01/Digital-Sovereignty-Europe-at-a-Crossroads.pdf>

40. Roberts, H. 2021. “Safeguarding European values with digital sovereignty: an analysis of statements and policies”. *Internet policy review*.10. URL: <https://doi.org/10.14763/2021.3.1575>

41. Rouvroy, A., Poulet, Y. 2009. “The Right to Informational Self-Determination and the Value of Self-Development: Reassessing the Importance of Privacy for Democracy.” In: Gutwirth, S., Poulet, Y., Hert, P., Terwangne, C. (eds). *Sjaak Nouwt Reinventing Data Protection?*. Dordrecht: Springer:45–76.

42. Steiger, S., Schünemann, W. J., Dimmroth, K. 2017. “Outrage without consequences? Post-Snowden discourses and governmental practice in Germany”. *Media and communication*. 5:7–16.

43. Vardanyan, L., Stehlík, V., Kocharyan, H. 2022. “Digital Integrity: A Foundation for Digital Rights and the New Manifestation of Human Dignity.” *TalTEch Journal of European Studies*. 12(1):159–185.

44. Von Der Leyen, U. 2019. *A Europe that strives for more: my agenda for Europe*. Luxembourg: Publications office of the European Union. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/43a17056-ebf1-11e9-9c4e-01aa75ed71a1>

45. Wallace, W. 1999. “The sharing of sovereignty: the European Paradox”. *Political studies*. 47:503–521.

46. Rotar, N. 2021. “Formuvannia polityky zakhystu elektoralnoi modeli politychnoi uchasti vid dezinformatsiinykh vplyviv (na prykladi polityky Yevropeiskoho Soiuzu)”. *Istoryko-politychni problemy suchasnoho svitu*. 43:179–193 [Ротар, Н. 2021. “Формування політики захисту електоральної моделі політичної участі від дезінформаційних впливів (на прикладі політики Європейського Союзу)”. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 43:179–193].

190

— 47. Rotar, N. 2022. “Didzhytalizatsiia politychnoi uchasti hromadian Yevropeiskoho Soiuzu yak instrument podolannia defitsytu demokratii”. *Istoryko-politychni problemy suchasnoho svitu*. 45:163–175 [Ротар, Н. 2022. “Діджиталізація політичної участі громадян Європейського Союзу як інструмент подолання дефіциту демократії”. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 45:163–175].

48. Rotar, N. 2023. “Osoblyvosti kontseptualizatsii idei tsyfrovoho suverenitetu v suchasniy politychnii nautsi”. *Mizhnarodni vidnosyny, suspilni komunikatsii ta rehionalni studii*. 3(17):229–244 [Ротар, Н. 2023. “Особливості концептуалізації ідеї цифрового суверенітету в сучасній політичній науці”. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 3(17):229–244].

49. Rotar, N. 2023a. “Rozghortannia deliberatyvnoi modeli politychnoi uchasti hromadian YeS v dyskursi maibutnoho yevropeiskoi demokratii”. *Mediaforum: analityka, prohnozy, informatsiinyi menedzhment*. 13:51–78 [Ротар, Н. 2023a. “Розгортання деліберативної моделі політичної участі громадян ЄС в дискурсі майбутнього європейської демократії”. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. 13:51–78].